

ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ INSTITUTIONAL MECHANISM FOR PROVIDING COMPETITIVENESS OF AGRARIAN ENTERPRISES

У статті розглянуто особливості процесу формування, складові та інструменти формування інституційного забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Інноваційну, інвестиційну та інституціональну компоненти визначено, як ключові складові інституційного механізму. Визначено шляхи та напрями покращання впливу інструментарію бюджетно-податкового і грошово-кредитного регулювання на структуру національної економічної системи. Визначено суб'єкти системи інституціонального регулювання аграрних підприємств. Доведено, що розвиток інституціонального середовища підприємств аграрного сектору має здійснюватися комплексно за векторами.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, інституційний механізм, інституційне середовище, конкурентоспроможність підприємства, соціальна відповідальність.

В статье рассмотрены особенности процесса формирования, составляющие и инструменты формирования институционального механизма конкурентоспособности аграрных предприятий. Инновационную, инвестиционную и институциональную компоненты определено как ключевые составляющие институционального механизма. Определены пути и направления улучшения влияния инструментария бюд-

жетно-налогового и денежно-кредитного регулирования на структуру национальной экономической системы. Определены субъекты системы институционального регулирования аграрных предприятий. Доказано, что развитие институциональной среды предприятий аграрного сектору должен осуществляться комплексно за векторами.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, институциональный механизм, институциональная среда, конкурентоспособность предприятия, социальная ответственность.

In the article features are considered forming process, constituents and instruments of forming of the institutional providing of competitiveness of agrarian enterprises. Innovative, investment and institutional components certainly as key constituents of institutional mechanism. Ways and directions of improvement of influence of tool of the budgetary-tax and money-and-credit adjusting are certain on the structure of the national economic system. Certainly subjects of the system of the institutional adjusting of agrarian enterprises. It is well-proven that development of institutional environment of enterprises agrarian to the sector must come true complex after vectors.

Key words: institutional mechanism, institutional environment, competitiveness of enterprise, social responsibility, state-private partnership.

УДК 339.137.2:631.11

Грановська В.Г.

к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства
Херсонський державний
аграрний університет

Постановка проблеми. В умовах пошуку шляхів зростання конкурентоспроможності аграрних підприємств актуалізується проблема забезпечення їх інноваційного розвитку. Стратегічна спрямованість ринкових трансформацій на здійснення якісних перетворень аграрних підприємств посилює необхідність розробки та впровадження механізмів удосконалення інституціонального середовища функціонування сільськогосподарських підприємств з метою забезпечення їх конкурентоспроможності. Удосконалення інфраструктурного забезпечення та інституціонального середовища актуалізується з огляду на те, що дані складові моделі конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств є дієвим інструментом управління економічним розвитком формувань. Дані трансформації сприяють ефективному використанню ресурсного потенціалу, посиленню фінансової синергії, зростанню конкурентоспроможності підприємства. Формування інституційного механізму розвитку підприємств аграрного сектора виявляється у процесі розробки плану формування сприятливого інституційного середовища для досягнення пріоритетів розвитку аграрного сектора. Механізм розвитку аграрного сектора має охоплювати пріоритети, інституційні форми та методи

активізації, поліпшення складових інституційного механізму розвитку аграрного сектора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Погоджуючись із думкою О.В. Гончаренко [3] вважаємо, що інституційна та інноваційна компоненти конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств є ключовими та безпосередньо мають вплив одна на одну. Інструментарій стимулювання інноваційного розвитку аграрних підприємств має бути застосований системно, основі державних програм інноваційного розвитку та стратегій. У цьому контексті доцільним є визначення пріоритетів територіального інноваційного розвитку агроформувань, адаптувати існуючі та розробити нові державні програми, які будуть спрямовані на розвиток інноваційної інфраструктури, формування її нових організаційних форм, підтримку інноваційного партнерства, захист інтелектуальної власності, сприяння венчурному фінансуванню тощо. На вагомій суспільній значущості формування дієвого інституційного механізму розвитку аграрного сектора на базі соціально-економічної та культурної спадщини минулих трансформацій та передового зарубіжного досвіду наголошують Ю.М. Лопатинський та В.І. Кифяк [5].

Постановка завдання. Дослідити інституційний механізм конкурентоспроможності аграрних

підприємств та його дієвість у національному середовищі.

Виклад основних результатів дослідження.

Інституціональне забезпечення розвитку аграрних підприємств є фундаментальною базою сільсько-господарського господарювання, що впливає на тісноту взаємозв'язку суб'єктів господарювання з природним середовищем та детермінує характер інституціональних змін у сфері використання природних ресурсів. Інституційні зміни є ключовими у процесі забезпечення якісних перетворень у системі управління аграрними підприємствами. Формування інституційного середовища знаходиться у прямій залежності із соціально-економічними та екологічними інтересами суб'єктів госпо-

дарювання, рівнем розвитку ринкової кон'юнктури та інфраструктури, фінансово-інвестиційним забезпеченням та іншими ресурсами. Слід зауважити, що забезпечення конкурентоспроможного розвитку не можливо досягти шляхом посилення однієї із його детермінант. Даний процес максимально ефективний у разі комплексної взаємодії всіх його складових. Найвагомими з них є інноваційна, інвестиційна та інституціональна компоненти (рис. 1).

Формування системи інституційного забезпечення розвитку аграрних підприємств передбачає упорядковану сукупність формальних і неформальних інституцій, що визначають та регулюють його територіальні, соціальні, виробничо-економічні,

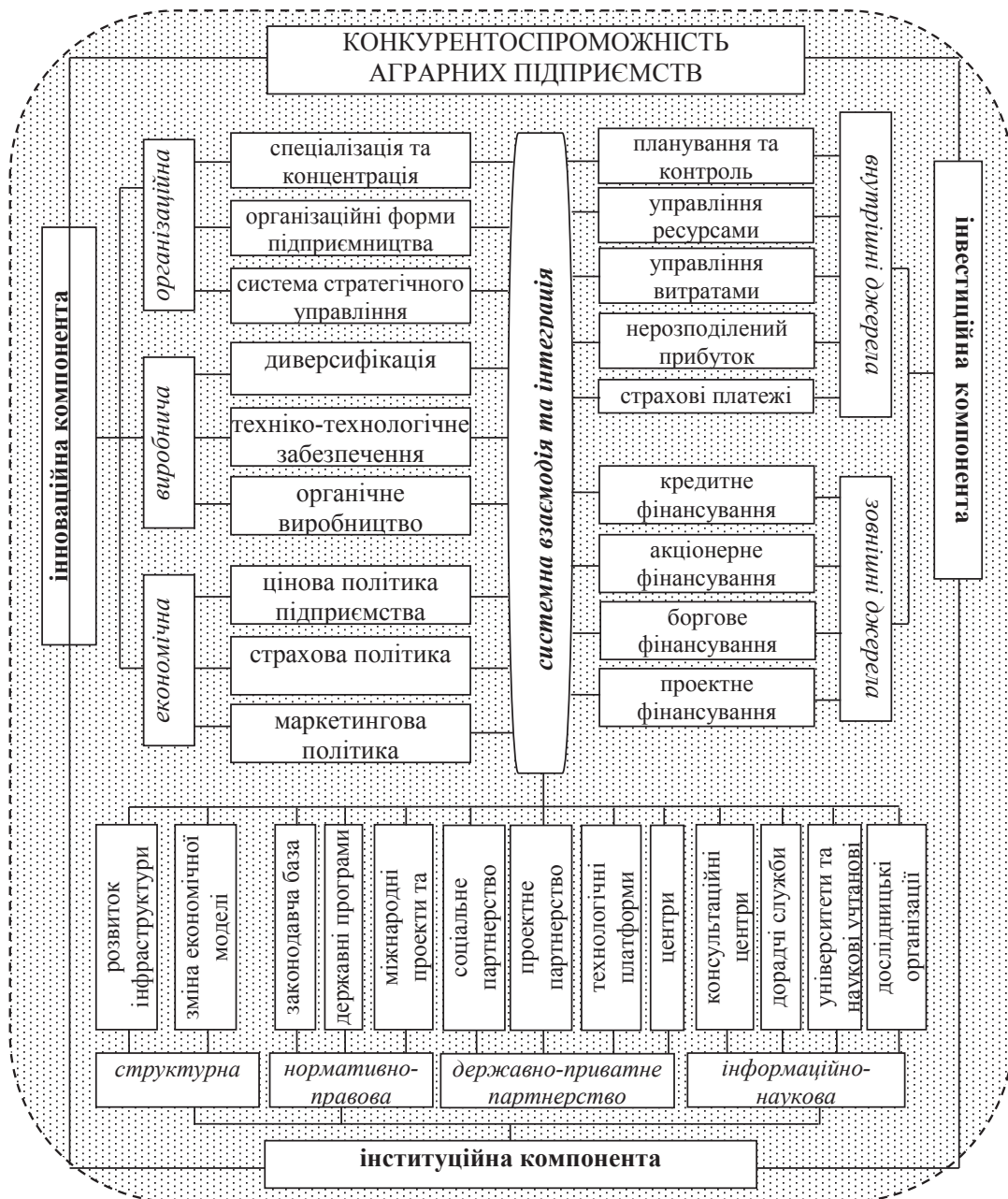

Рис. 1. Модель забезпечення конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств

Джерело: розробка автора

екологічні, нормативно-правові й організаційно-управлінські параметри. Складові інституційного середовища визначають пріоритети в рамках триєдиної системи соціально-економічних, законодавчих або політичних інституцій формального змісту та неформальних ідеологічних інституцій.

Концепцією інституціонального аспекту структурної політики є і регулювання економічних процесів на різних рівнях, і зміна підходу до економічної моделі в цілому. Також об'єктом дослідження інституціонального напрямку є пошук шляхів досягнення поставленої мети, що забезпечується зростанням рівня реальних доходів суб'єктів економічної діяльності в країні, ступенем доступності та вартістю кредитних ресурсів, розвитком фондового ринку, стабільністю ситуації на валютному, грошовому та товарному ринках країни. Необхідність аналізу існуючого інструментарію бюджетно-податкового і грошово-кредитного регулювання динаміки економічного розвитку країни та визначення на його основі шляхів та напрямів покращання їх впливу на структуру національної економічної системи й обумовлюють актуальність дослідження в інституціональному розрізі економічної структури [6].

Система інституціонального регулювання аграрних підприємств включає такі суб'єкти: органи управління підприємством, інноваційну службу, інфраструктуру підприємства. Основними об'єктами інституціонального регулювання є безпосередньо виробництво, інноваційні відносини, кадри, ресурси, неформальні обмеження. Вихідними умовами запровадження регулюючих впливів виступають визначені цілі та ресурси інноваційного розвитку. Метою інституціональних регулюючих заходів є реалізація інноваційних проєктів, інноваційний розвиток підприємства та зростання його конкурентоспроможності (рис. 2).

Орієнтирами державної аграрної політики сьогодні є створення базових умов для сільськогосподарської діяльності і покращення фінансового стану сільгоспвиробників, приведення вітчизняного законодавства до норм, що діють в ЄС, урегулювання земельних відносин з метою підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва.

Ефективна політика інституційних змін має забезпечити активну господарську взаємодію та реалізацію інтересів усіх його учасників. При цьому державне регулювання в даній сфері здійснюється органами публічної влади за допомогою дієвих методів і сучасних механізмів та їхніх інструментів з метою створення належних умов для ведення агробізнесу [4]. Державна політика здійснюється шляхом встановлення максимально прозорих процедур здійснення підприємницької діяльності. Усі учасники інституціонального середовища дотримуються встановлених норм та вимог, передбачених аграрним законодавством. Органи публічної влади виконують визначені функції у способи та в межах чинного законодавства. Зайняті в аграрному секторі економіки мають належний рівень заробітної плати та соціального захисту, а населення, яке проживає в сільській місцевості – гідний рівень життя. Виробники мають змогу задіяти високотехнологічну сучасну техніку та інноваційні технології для виробництва сільськогосподарської продукції, що відповідає нормам та стандартам ЄС і СОТ. Вітчизняне законодавство наближене до досконалого, ліквідовано правові колізії та протиріччя. Державою забезпечені необхідні умови для створення сприятливого інституціонального середовища, кількість тіньових операцій зменшується. Економіка країни набуває темпів прискореного економічного зростання через

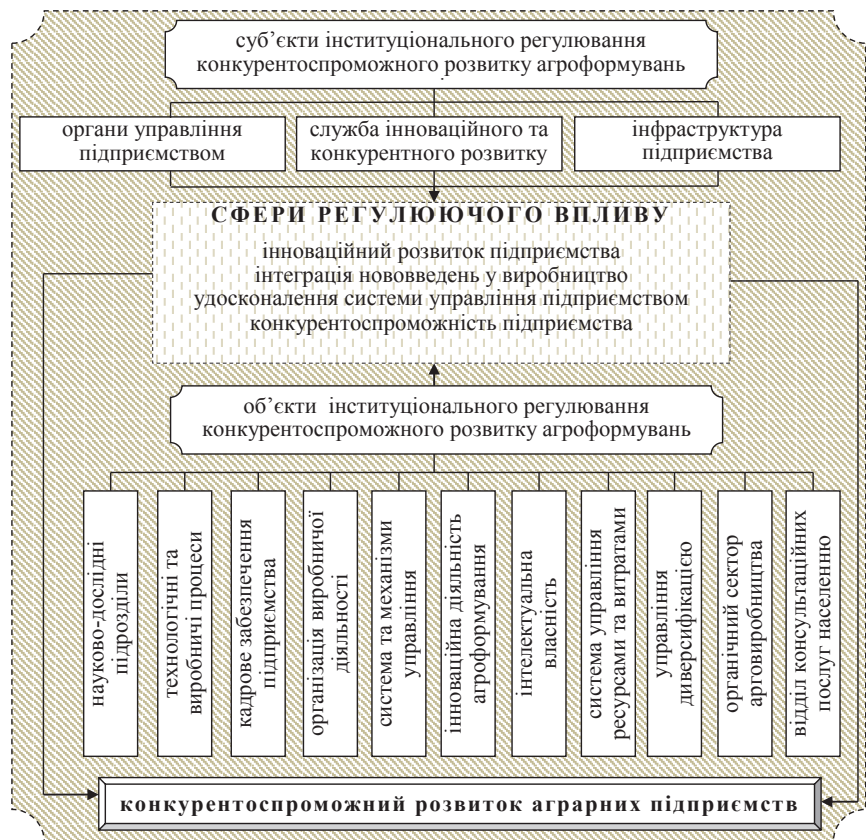

Рис. 2. Механізм інституціонального регулювання конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств

Джерело: розробка автора

розширення відтворювального потенціалу аграрного сектора [8].

Розвиток інституціонального середовища підприємств аграрного сектора має здійснюватися комплексно за векторами за допомогою реалізації різноманітних програм та проектів. Успішна реалізація такого підходу може бути обмеженою лише в разі відсутності послідовності в діях та належного ресурсного забезпечення відповідних майбутніх перетворень. Визначені стратегічні напрями потребують об'єктивності практичних дій через вертикальну і горизонтальну інтеграцію взаємопов'язаних цілей, єдність та гармонізацію пріоритетів розвитку при врахуванні змін у зовнішньому середовищі. Вертикальна координація цілей дає змогу узгоджувати не пов'язані між собою напрями діяльності та формувати конкурентні переваги галузі. Горизонтальна координація цілей забезпечує ефективність реалізації стратегічного потенціалу інституціонального середовища. Для більш низького рівня цілей цілі вищого рівня є орієнтиром тоді, як для вищого рівня вони є засобом [4].

Відмінності систем інституціонального регулювання на різних рівнях управління пов'язані переважно з їх функціональними особливостями, а основні принципи побудови є подібними. Для забезпечення цілісності інституціонального регулювання необхідне формування сприятливого інноваційного середовища та залучення елементів державно-приватного партнерства, що потребує змін формальних норм. Діюче законодавство, що використовує концесійні умови державно-приватного партнерства, не враховує поширення даної форми взаємодії на інноваційну й наукову сфери, містить складну дозвільну процедуру договорів на спільну діяльність в інноваційній сфері, не сприяє проведенню спільних досліджень і формуванню територіальної інноваційної інфраструктури [3].

Світові глобалізаційні процеси створення єдиної ринкової економіки та її інфраструктури ставлять перед урядом багатьох країн задачі формування ефективної економічної політики держави, заснованої на використанні нової моделі державного регулювання, де держава створює умови і стимули для розвитку бізнесу на засадах партнерства, тобто рівноправного діалогу між ними, і одночасно виконує свої традиційні обов'язки у процесі суспільного відтворення. Про ефективність і результативність використання державно-приватного партнерства (ДПП) у світовій практиці свідчить досвід більшості країн. Проте, зведені статистичні дані реалізації проектів державно-приватного партнерства, які б узагальнювали і давали можливість наочно простежити основні тенденції розвитку ДПП та з урахуванням міжнародного досвіду визначити підходи до пріоритетних сфер застосування державно-приватного партнерства в вітчизняній економіці, у світовій практиці відсутні.

Державно-приватне партнерство являє собою систему відносин між державним та приватним партнерами, при реалізації яких ресурси обох партнерів об'єднуються з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та винагород (відшкодувань) між ними, для взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі у створенні (відновленні) нових та/або модернізації (реконструкції) існуючих об'єктів, які потребують залучення інвестицій, та у користуванні (експлуатації) такими об'єктами [2]. На сьогодні дана модель не має широкого поширення в аграрному середовищі, тому наразі доцільним є узагальнення світового досвіду функціонування даної структури з метою її адаптації до умов українського агробізнесу.

За даними на початок 2015 року у країнах Європейського Союзу пріоритетними сферами державно-приватного партнерства є: за обсягом фінансування – транспортна інфраструктура, за кількістю угод – освіта. Сфери застосування державно-приватного партнерства поступово розширюються – від реалізації інфраструктурних проектів до сфери НДДКР та впровадження інновацій. Партнерські відносини між приватним і державними секторами, університетами, науково-дослідними інститутами та іншими організаціями є ключовою моделлю взаємовідносин в інноваційній політиці [7].

Державно-приватне партнерство є інструментом науково-технологічного та інноваційного розвитку у світовій спільноті. Серед них потрібно виділити країни – члени ЄС такі, як Австрія, Бельгія, Швеція та Франція. За своєю структурою Європейські технологічні платформи є взаємовигідним партнерством між приватними і державними організаціями. За останні роки створено 36 Європейських технологічних платформ, що охоплюють різноманітні галузі економіки [1, с. 4]. Зокрема, Європейські технологічні платформи успішно функціонують в енергетиці, інформаційно-комунікаційних технологіях, біоекономіці, виробництві і процесах [1, с. 6-13]. У Франції, Німеччині, Великобританії, Бельгії та скандинавських країнах на базі університетів та інших наукових організацій створюються інноваційні поліси, парки, центри. У країнах ЄС (Великобританія, Франція) створюються Start-up організації (бізнес-інкубатори, венчурні механізми та інші державно-приватні фонди) для підтримки співтовариства між приватним і державним секторами, науково-дослідними інститутами та іншими організаціями. Досвід розвинених країн (Австрії, Бельгії, Швеції, Франції), показує, що розвиток вітчизняної національної інноваційної системи доцільно здійснювати на основі партнерської взаємодії держави та суб'єктів приватного підприємництва. Найважливішим завданням державно-приватного партнерства в інноваційному розвитку є активізація інноваційної діяльності і створення цілісної системи її фінансового забезпечення, яка

має ґрунтуватися на широкомасштабному залученні та максимально ефективному використанні фінансових ресурсів. Провівши аналітичне дослідження світових та європейських тенденцій розвитку державно-приватного партнерства у визначенні пріоритетних сфер застосування, доходимо висновку про таке. Вибір пріоритетної сфери застосування ДПП залежить від соціально-економічного рівня розвитку країни і реалізованої політики держави. У країнах з розвинутою економікою державно-приватне партнерство використовують не лише для розбудови інфраструктурних проєктів, але й для інноваційного розвитку. Виходячи з досвіду реалізації проєктів державно-приватного партнерства в європейських країнах, для України пріоритетними сферами застосування державно-приватного партнерства мають бути інноваційна, наукова та науково-технічна сфери. Адаптування даної структури до умов аграрного виробництва дозволить забезпечити його модернізацію, технологічне оновлення, інноваційний розвиток, розподіл та нейтралізацію ризиків тощо.

Висновки. Удосконалення інституційного середовища через посилення його складових дозволить досягти позитивного економічного ефекту, що виражений у: створенні організаційно-економічних умов для ефективного соціально спрямованого розвитку аграрних підприємств, забезпеченні конкурентоспроможного розвитку, ефективному використанні природних ресурсів, формуванні людського капіталу, стимулюванні розвитку малих і середніх агровиробників, розвитку сільських територій, просвітництві виробників сільськогосподарської продукції, забезпеченні доступності інвестиційних ресурсів, удосконаленні форм і методів державної підтримки, її прозорості, прогнозованості та системності. Також до очікуваних економічних ефектів реалізації моделі інституційного регулювання конкурентоспроможного розвитку підприємств аграрного сектору нами

віднесено утворення вагомих інструментів поліпшення інвестиційного середовища задля забезпечення інноваційного виробництва, максимально ефективного використання переваг геополітичного положення, нарощування експортного потенціалу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аналіз законодавства України у сфері досліджень, розробок та інноваційної діяльності та пропозиції щодо доповнень до законодавства. Проєкт ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні». – К.: Фенікс, 2011. – 349 с.
2. Википедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Державно-приватне_партнерство_в_Україні
3. Гончаренко О. В. Інституціональне регулювання розвитку інновацій в агропромисловому виробництві: дис. докт. ек. наук: 08.00.03 – екон. / Гончаренко Оксана Володимирівна – Дніпропетровськ, 2015. – 487 с.
4. Заскалкіна О. М. Концептуалізація розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки України / О. М. Заскалкіна // Державне регулювання процесів економічного і соціального розвитку. – 2016. – № 4. – С. 1-8.
5. Лопатинський Ю. М. Розвиток аграрного сектора національної економіки на інституційних засадах: [монографія] / Ю. М. Лопатинський, В. І. Кифяк. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. – 248 с.
6. Луцков В. О. Структурна політика: сутність, категорії та функції / В. О. Луцков // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2012. – № 1. – С. 141-147.
7. Тараш Л. І. Світові та європейські тенденції розвитку державно-приватного партнерства у визначенні пріоритетних сфер застосування / Л. І. Тараш, І. П. Петрова. // Вісник економічної науки України. – 2015. – № 1. – С. 133-141.
8. Ульяновченко Ю. О. Конкурентоспроможність аграрного сектора економіки: механізми державного регулювання / Ю. О. Ульяновченко. – Харків: Асоціація докторів наук з державного управління: монографія, 2013. – 372 с.